

การบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

Thai Political Party Management to Participatory Democracy

นรินทร์ ศรีลาศักดิ์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพปัจจุบันของการเมืองไทยในระบบประชาธิปไตย (2) ปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย (3) รูปแบบการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 29 คน ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จากประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ คณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักวิชาการ สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง แกนนำกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง และผู้ปฏิบัติงานในพรรคการเมืองและการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 กลุ่ม จำนวน 10 คน เลือกจากตัวแทนพรรคการเมือง นักวิชาการ สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีอุปมานวิเคราะห์และการตีความเพื่อหาแบบแผนประเด็นศึกษา ผลการวิจัยพบว่า (1) พัฒนาการทางการเมืองไทยในอดีตขาดความต่อเนื่องเพราะมีการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งเป็นผลทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาให้มีความเข้มแข็งและสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ดีได้ (2) ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัญหาขาดอุดมการณ์ทางการเมืองและขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แท้จริง ปัจจัยภายนอกได้แก่ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของพรรคการเมือง กฎหมายพรรคการเมืองขาดความเหมาะสม (3) รูปแบบการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่นำเสนอประกอบด้วย 4 แนวทาง คือ การพัฒนาประชาชนสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี แนวทางการพัฒนาพรรคการเมืองสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง การพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพทางการเมืองระดับมหภาคโดยต้องพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดอำนาจที่สมดุล

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, พรรคการเมืองไทย, ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research were (1) to study the current Thai politics in democracy system (2) to study the problems and obstacles of Thai democratic development (3) to propose the model of Thai political party management for participatory democracy. The qualitative method was used in conducting this research included documentary research, The in-depth interview employed 29 key informants, selected by purposive sampling including the executive board of political party, member of parliament, academicians, political movement's leader, member of the political development council, political party officers. The focus group discussion with 10 persons,

selected from political party representative, academicians and member of the politics development council. Data were analyzed by analytic induction and interpretation for thematic patterns. The research findings were as follows: (1) lack of continuity of the political development in Thailand in the past and the coup d'état led to the recession of political democracy development to be a participatory democracy. (2) The internal factors leading to the obstacles and problems of the democratic development in Thailand were lacking of the political ideology, political participation, The external factors; included the participation of people in political parties management. (3) Proposed model of Thai political parties for participatory democracy requires four approaches as follows: the development of people to be a good "citizenship" the development of political party to be a appropriate "political institution" Guideline for strengthening democracy by developing of political culture The appropriate guidelines for development of macro political equilibrium should be developed by using the socio economic toward the balance of power of equitable public policy.

Keywords: management, thai political party, participatory democracy

ความนำ

ความนำ

พรรคการเมืองเป็นองค์กร ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในระบบการเมืองที่ทันสมัย พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน โดยจะนำเอาปัญหาหรือความต้องการของประชาชนมากำหนดแนวทางแก้ไขและแปลงเป็นนโยบายของพรรค เพื่อเป็นทางเลือกให้กับประชาชนและนำไปสู่การปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2549) โดยจัดเป็นนโยบายนำเสนอแก่ประชาชนและส่งสมาชิกพรรค ลงแข่งขันเลือกตั้ง หากชนะการเลือกตั้งจะนำความต้องการของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในนโยบายของพรรคการเมืองเข้าไปบริหารประเทศ แต่ถ้าพรรคการเมืองได้รับจำนวนที่นั่งในสภาน้อย ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านเพื่อตรวจสอบการบริหารประเทศ ของพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลต่อไป จุดกำเนิดสำคัญอันเป็นรากฐานความคิดในการจัดตั้งพรรคการเมืองไทยในระยะแรกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 คือ

กระแสอิทธิพลทางความคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองแบบอย่างตะวันตก ซึ่งเป็นระบบการเมืองการปกครองที่อิงกับหลักความเชื่อเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาค และค่านิยมเรื่องความทันสมัยผสมผสานกัน (เชวณะ ไตรมาส, 2540) โดยเหตุที่พรรคการเมืองมีความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประเทศต่างๆ จึงได้รับเอาแนวความคิดเกี่ยวกับระบบพรรคการเมืองเข้าไปในประเทศของตน และได้มีวิวัฒนาการจนกลายมาเป็นสถาบันหลักของสังคมประเทศชาติ และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชน (ปรีชา หงส์ไกรเลิศ, 2523) เพราะถ้าปราศจากพรรคการเมืองก็เท่ากับว่าประเทศนั้นมิได้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยเหตุนี้เองความเข้มแข็งของพรรคการเมืองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ทว่าพรรคการเมืองของประเทศไทยซึ่งมีการจัดตั้งมาแล้วกว่า 70 ปี กลับไร้เสถียรภาพ และมีการยุบพรรคมากมาย โดยการยุบพรรคส่วนใหญ่เกิดจากการรัฐประหารยุบเลิกพรรค ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยชะงักงันมาโดยตลอด การพัฒนา

การเมืองในปัจจุบัน พรรคการเมืองเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งในลักษณะของสถาบันทางการเมืองที่ช่วยจัดระเบียบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นผลสะท้อนความจำเริญทางการเมืองและการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาการเมือง ซึ่งถ้าปราศจากการจัดตั้งสถาบันดังกล่าวจะนำไปสู่กลียุค หรือความสุกปรกทางการเมือง (ลิขิต ชีรเวคิน, 2553) จะเห็นได้ว่าพรรคการเมืองกับระบบการเมืองแบบทันสมัยเป็นของคู่กันยิ่งในระบบประชาธิปไตยด้วยแล้ว การปรากฏของพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะในระบบดังกล่าว การจัดตั้งรัฐบาลต้องอาศัยการเลือกตั้งไม่ว่าทางตรง หรือทางอ้อม จะต้องมีการจัดการเมืองธรรมาภิบาล เสถียรภาพ นโยบาย และเสนอผู้สมัครให้กับประชาชน

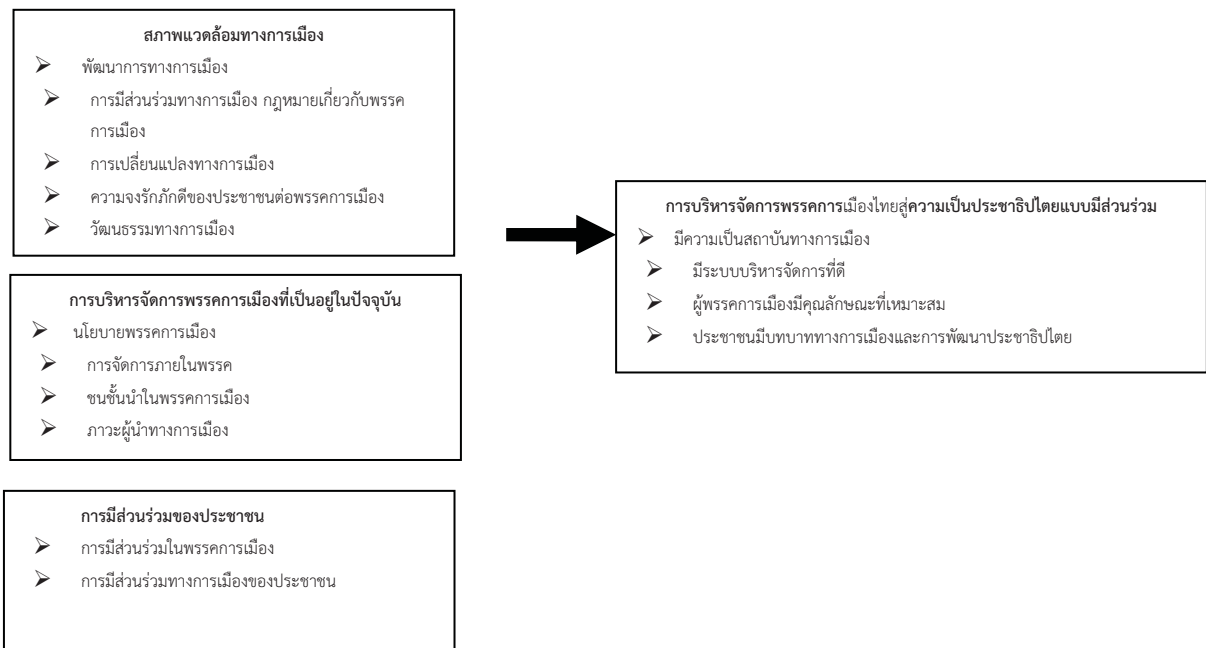
กล่าวโดยสรุป พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ไม่ได้มีการพัฒนาระบบความโปร่งใสในกระบวนการบริหารจัดการของงานทางการเมือง โดยเฉพาะความโปร่งใสในเรื่องสำคัญ ๆ เช่น การให้สิทธิและโอกาสกับสมาชิกของพรรคเพื่อเข้าสู่การแข่งขัน (ลงสมัครรับเลือกตั้งในเขตที่ปรารถนา) หรือเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง ประสิทธิภาพของพรรคการเมืองที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย ซึ่งเมื่อเกิดปัญหากับนักการเมืองเกี่ยวกับพฤติกรรม และความชอบธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลโดยตรงต่อการบริหารงานของพรรค รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองไทยในช่วงระยะเวลาจากปี 2544-2554 เกิดการยุบรวมพรรคการเมือง เพื่อสร้างฐานอำนาจที่แข็งแกร่งทางการเมือง เกิดการย้ายขั้วย้ายพรรค พรรคการเมืองใหญ่หลายพรรคต้องยุบตัวเองลง และการถูกศาลสั่งยุบในคดีทางการเมือง การบริหารพรรคการเมืองของไทยที่ผ่านมาขาดการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองและ

ผลประโยชน์ของคณะผู้จัดตั้งและพวกพ้อง ทั้งไม่มีระเบียบวินัย มีความขัดแย้งภายในพรรค ประชาชนโดยทั่วไปมองว่าไม่ได้เป็นตัวแทนที่จะพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนแต่อย่างใด ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย จึงเกิดข้อคำถามต่อการบริหารพรรคการเมืองไทยในปัจจุบัน ถึงรูปแบบและการบริหารพรรคการเมืองไทยในปัจจุบันว่าดำรงอยู่ภายใต้หลักการของการเป็นองค์กรที่จะทำหน้าที่ในการคัดเลือกคัดสรรผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่แทนประชาชนยังคงเป็นองค์กรที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำไปสู่ความสนใจในการศึกษาการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันของการเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย
2. ศึกษาปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย
3. เสนอแนะการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยเพื่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และบทความ โดยการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร(documentary) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นหลักในการ รวบรวมข้อมูลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยและสามารถตอบคำถามการวิจัย นอกจากนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (case study) โดยเลือกศึกษาพรรคการเมืองไทย ที่ยังดำเนินกิจการทางการเมืองอยู่ จำนวน 3 พรรค เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทย เพื่อประชาธิปไตยแบบยั่งยืน ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการพรรคการเมือง รายงานผลการดำเนินงานของพรรคการเมือง ข้อบังคับพรรคการเมือง งานวิจัย และบทความ

ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสัมภาษณ์หัวหน้าพรรค กรรมการบริหารพรรค นักวิชาการ ผู้แทนกลุ่มองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพรรคการเมือง โดยสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดของการวิจัยในครั้งนี้ แหล่งข้อมูลจากหน่วยกรณีศึกษาในครั้งนี้ คือ พรรคการเมืองไทย จำนวน 3 พรรคประกอบด้วยพรรคประชาธิปัตย์ พรรคเพื่อไทย และพรรคชาติไทยพัฒนา

ประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลโดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก หัวหน้าพรรค ผู้ก่อตั้งพรรคการเมือง ในประเทศไทย กรรมการบริหารพรรคการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักวิชาการ ผู้แทนกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง ผู้แทนองค์กรที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง ผู้แทนภาคประชาชน ผู้แทนสภาพัฒนาการเมือง กลุ่มผู้ปฏิบัติงานทางการเมือง รวมจำนวน 29 คนแหล่งข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักวิชาการ สมาชิกสภาพัฒนา
การเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก(in-dept interview) เพื่อ
ศึกษารูปแบบเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาพรรค
การเมืองไทย เพื่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การเก็บ
รวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ออกแบบวิธีการ
เก็บข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่
สมบูรณ์และมีความน่าเชื่อถือในระดับสูง โดยมีวิธีการ
ดังนี้ ข้อมูลจากเอกสาร (documentary data) ใช้ในการ
รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองไทย พรรค
การเมืองในต่างประเทศ โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสารเฉพาะ
ในส่วนที่มีการเชื่อมโยงถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการ
วิจัยที่เป็นเอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา เอกสาร
บทความทางวิชาการ วารสาร ภาคนิพนธ์ วิทยานิพนธ์
และงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงการสืบค้นจาก
สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และอินเทอร์เน็ต

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล
โดยวิธีอุปมาวิเคราะห์และการตีความ ดังนี้ ข้อมูลที่ได้
จากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content
analysis) เสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (interview) ใช้
วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนาความ โดยนำข้อมูลมาเรียบ
เรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมา
ตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป
จากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ ซึ่งขั้นตอนในการ
วิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้ การตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีการ
ตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล
(methodological triangulation) แล้วทำการตรวจสอบ
ข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันเป็นการ

ตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation)
(สุภางค์ จันทวานิช, 2540) เพื่อทำการตรวจสอบว่าเมื่อ
บุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะยังคงเหมือนเดิม
หรือไม่ โดยตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key
informants) และนำข้อมูลมาจัดระบบ โดยการจำแนก
ข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ สรุปทำสรุปข้อมูลที่ได้ และ
อภิปรายผลข้อมูลตามทฤษฎีและปรากฏการณ์ เพื่อสร้าง
ข้อสรุปรวบยอดและสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหาร
จัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบ
มีส่วนร่วม

ผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันของการเมืองไทยในระบอบ
ประชาธิปไตย ด้านพัฒนาการทางการเมืองไทยในอดีต
ขาดความต่อเนื่องเพราะมีการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง
เป็นผลทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาให้มีความ
เข้มแข็งและสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ดี
ได้ ทำให้การบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยใน
ปัจจุบันต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมือง และผู้นำทางการเมืองจึงทำให้พรรค
การเมืองต้องนำนโยบายประชานิยมมาใช้เพื่อสร้าง
คะแนนนิยมให้กับพรรคการเมือง ผลจากการศึกษา
สามารถสรุปกล่าวโดยสรุป พัฒนาการของพรรคการเมือง
ไทย โดยแบ่งการพัฒนาออกเป็น 3 ช่วงคือ พรรค
การเมืองภายใต้การครอบงำของทหารและ

1. ระบบราชการ (พ.ศ.2489-2531) ขาดความ
ต่อเนื่องมากกว่า 40 ปี เพราะมักถูกการปฏิวัติของคณะ
ทหารเข้ามาแทรกแซง ผลก็คือพรรคการเมืองไม่สามารถ
เจริญเติบโตอย่างมีลำดับ และแสดงความสามารถในการ
พัฒนาประเทศให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้มีสิทธิ
เลือกตั้งได้อย่างเต็มที่ ความไร้เสถียรภาพของพรรคการเมือง
ไทย ถูกใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ามาแทรกแซงทาง
การเมืองของคณะทหารอยู่เสมอ อำนาจทางการเมืองของ

กลุ่มธุรกิจในยุคนี้ยังเป็นรองอำนาจของกลุ่มทหารและระบบราชการ

2. พรกระการเมืองยุคทุนภูมิภาคและนักการเมืองเครือข่ายระบบอุปถัมภ์(พ.ศ. 2531-2543)คือ พรกระการเมืองสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ถึงพรกระการเมืองช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 การบริหารราชการแผ่นดินที่กระจุกแตกในเมืองหลวง เกิดการเหลื่อมล้ำและก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองและชนบทไปทุกหนแห่ง พรกระการเมืองเริ่มเข้ามาพึ่งพิงกลไกระบบอุปถัมภ์ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักธุรกิจท้องถิ่น ผู้มีอิทธิพล เครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น

3. พรกระการเมืองภายใต้กลุ่มทุนขนาดใหญ่ระดับชาติ (พ.ศ. 2544-ปัจจุบัน) เกิดปรากฏการณ์ใหม่คือการเข้ามาท้าทายฐานอำนาจเดิมของนักการเมืองภูมิภาคและเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ จากนักการเมืองที่มีทุนระดับชาติ ในขณะที่พรกระการเมืองในปัจจุบันก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญในการสร้างยุทธศาสตร์ที่จะสร้างพรกระการเมืองให้เป็นพรกระมวลชน ส่งเสริมประชาธิปไตยให้ยั่งยืน เพราะเป้าหมายของพรกระการเมืองยังมีเป้าหมายเพียงเพื่อมีเสียงข้างมากเพื่อสนับสนุนให้เข้ามาเป็นพรกระแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล สภาพปัจจุบันด้านการบริหารจัดการพรกระการเมือง และความเป็นสถาบันทางการเมืองของพรกระการเมืองไทย ผลการศึกษาการบริหารจัดการพรกระการเมืองพรกระการเมืองไทย จากการศึกษาการบริหารจัดการพรกระการเมืองไทย 3 พรกระ ได้แก่ พรกระประชาธิปไตย พรกระเพื่อไทย และพรกระชาติไทยพัฒนา ผลการศึกษาพบว่า

1. ด้านการบริหารนโยบายพรกระโดยสรุป พรกระการเมืองต่าง ๆ ได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายของพรกระให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้ประชาชนมองเห็นว่านโยบายพรกระของตนมีแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง มีความชัดเจนและทันสมัย นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง มีความน่าเชื่อถือและ

การยอมรับได้ของประชาชนต่อนโยบายและนโยบายนั้นเข้าถึง ถูกใจและประชาชนสามารถจับต้องได้

2. ยุคอุดมการณ์พรกระการเมืองพรกระประชาธิปไตยเป็นพรกระการเมืองที่ยึดมั่นอุดมการณ์มีความเหนียวแน่นมั่นคง ส่วนพรกระเพื่อไทยนั้น ยึดมั่นอุดมการณ์เดิมมาจากพรกระไทยรักไทย ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มุ่งสร้างระบบพรกระการเมืองให้มีความเป็นสถาบันทางการเมืองและพรกระชาติไทยพัฒนา มีอุดมการณ์พรกระในยุคเริ่มต้นเน้นการต่อต้านคอมมิวนิสต์ต่อมาเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทและภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก

3. การจัดการทรัพยากรด้านการบริหารและการจัดการโครงสร้างของพรกระ พรกระประชาธิปไตย มีการจัดการทรัพยากรพรกระโดยแยกเป็น 2 เรื่องชัดเจน คือ คนกับเงิน โดยในเรื่องคนมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจและพัฒนาสาขาพรกระให้มีประสิทธิภาพและในเรื่องเงินมีแหล่งที่มาจากกองทุนพัฒนาการเมืองและการบริจาค ส่วนพรกระเพื่อไทยขยายสาขาพรกระครอบคลุมทุกภูมิภาคและพื้นที่เมื่อมาเป็นพรกระเพื่อไทย มีการจัดโครงสร้างในลักษณะที่ผสมผสาน ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมองค์กร กระจายอำนาจในการตัดสินใจ และพรกระชาติไทยพัฒนา การบริหารจัดการแบบดั้งเดิมอำนาจรวมศูนย์ที่หัวหน้าพรกระมีการกระจายสาขาพรกระไปตามภูมิภาค แต่ไม่ครบทุกจังหวัด จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการโครงสร้างของพรกระการเมืองมีการปรับตัวเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีในมุมมองของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนคณะกรรมการบริหารพรกระ ซึ่งประกอบด้วย หัวหน้าพรกระ รองหัวหน้าพรกระ เลขาธิการพรกระ กรรมการที่ปรึกษาพรกระและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ประชาชนรับรู้และยอมรับในทีมบริหารของพรกระ

4. ระบบความสัมพันธ์ของพรกระการเมืองพรกระประชาธิปไตยเป็นพรกระการเมืองเปิด กระบวนการทุกอย่างโปร่งใส มีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายทาง

สื่อสังคมออนไลน์ และสื่อทีวี ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพรรคการเมืองปรากฏในรูปของการสนับสนุน และการติดตามความเคลื่อนไหว และการแสดงความคิดเห็นต่อพรรคการเมือง ส่วนพรรคเพื่อไทยมีความพยายามที่จะมีหน่วยงานของพรรคโดยผ่าน ส.ส. ใช้นโยบายพรรคในการเชื่อมโยงกับประชาชน พรรคมีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับกลุ่มสนับสนุนคือกลุ่มคนเสื้อแดง การมีสื่อหนังสือพิมพ์ และสื่อเคเบิลทีวี ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนที่สนับสนุนเกิดขึ้นอย่างใกล้ชิด และพรรคชาติไทยพัฒนาภายในพรรคไม่มีการทับซ้อนพื้นที่ในทางการเมือง ยึดหลักอาวุโส ความสัมพันธ์กับประชาชนอาศัยกลไกของสาขาพรรคการเมือง

5. การสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองของพรรคการเมือง พรรคประชาธิปัตย์สัญลักษณ์ทางการเมืองของประชาธิปัตย์คือ ความเป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ มีความเป็นสถาบันทางการเมือง พรรคเพื่อไทย มีความชัดเจนในการสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองผ่านทางนโยบายประชานิยมและกลุ่มพลังสนับสนุนทางการเมืองของพรรคที่มีความชัดเจน พรรคชาติไทยพัฒนาแสดงให้เห็นถึงความเป็นพรรคการเมืองสถาบันการเมืองเก่าแก่ ใช้แนวทางของพรรคชาติไทยเป็นหลักการบริหาร

6. ชนชั้นนำในพรรคการเมือง ผลการศึกษาพบว่าในพรรคการเมืองที่ศึกษาพบว่าชนชั้นนำในพรรคการเมือง มีบทบาทในการสนับสนุนเงินทุนให้พรรคการเมือง และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางของพรรค และสร้างกลุ่มในการต่อรองการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ซึ่งในระยะแรกเป็นเพียงผู้สนับสนุนเงินทุนสนับสนุนการดำเนินกิจการของพรรค ในระยะต่อมาก็ได้ส่งตัวแทนของกลุ่มชนชั้นนำดังกล่าวเข้าสู่ระบบพรรคการเมือง ในฐานะกรรมการบริหารพรรค ผู้บริหารพรรคและนำไปสู่การเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อการคัดเลือกผู้นำและผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองของพรรค นับว่าเป็นการปรากฏการณ์ที่ชนชั้นนำไม่ได้

อยู่เพียงแค่เบื้องหลังที่ทำหน้าที่เพียงการสนับสนุนพรรคการเมืองเท่านั้น รูปแบบความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ใกล้ชิดของชนชั้นนำกับพรรคการเมืองปรากฏให้เห็นในทุกพรรคการเมืองที่ศึกษาไม่ว่าจะเป็นพรรคประชาธิปัตย์ พรรคเพื่อไทย หรือ พรรคชาติไทยพัฒนา

ปัญหา อุปสรรค และความล้มเหลวของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือปัจจัยภายในพรรคการเมือง ได้แก่ ปัญหาขาดอุดมการณ์ทางการเมืองที่ถูกต้องและขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แท้จริง นโยบายของพรรคการเมืองไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ โครงสร้างไม่เหมาะสมและขาดการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของสมาชิกพรรคการเมือง บางคนขาดคุณธรรมและจริยธรรมของการเป็นนักการเมืองที่ดี ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของพรรคการเมือง กฎหมายพรรคการเมืองขาดความเหมาะสม และขาดความผูกพันระหว่างประชาชนกับพรรคการเมือง

การอภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ศึกษาถึงความเชื่อมโยงของส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองไทย เพื่อเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดกรอบแนวคิดที่ค่อนข้างจะกว้าง และหลากหลายเพื่อให้สามารถที่จะตอบคำถามในการวิจัย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ การบริหารจัดการพรรคการเมือง ซึ่งผลของการศึกษาในด้านพัฒนาการของพรรคการเมืองไทย แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสร้างให้การเมืองไทยเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแต่ในขณะเดียวกันประเทศไทยก็ถูกฉุดรั้งด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร และการเกิดขึ้นของกลุ่มพลังมวลชนทาง

การเมืองที่เกิดขึ้นมาใหม่ ที่มีความเป็นอิสระจากอำนาจ
รัฐราชการ ไม่ว่าจะเป็นสื่อเหลือง หรือสื่อแดง เพราะ
ไม่มีรัฐราชการใดที่ก่อตั้งขึ้นมา และสามารถบงการได้
(เกษียร เตชะพีระ, 2555) พัฒนาการและการ
เปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น สรุปได้ว่าการ
เปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นของระบบการเมืองและ
พรรคการเมือง คือ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
เมืองที่มีความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ประชาชนมีความ
ตื่นตัวทางการเมือง หากพิจารณาในด้านบทบาทและการ
ดำเนินการของพรรคการเมืองจะเห็นได้ว่า มีกิจกรรมที่
มีความชัดเจนมากขึ้น ความมั่นคงของพรรคการเมืองมี
มากขึ้นกว่าเดิม ถึงแม้ว่าหลังจากการเลือกตั้ง พรรค
การเมืองนั้น จะไม่มี สส. แต่ก็ยังดำรงอยู่ได้ นับได้ว่าเป็น
พัฒนาการอีกขั้นของพรรคการเมืองไทย ที่ในอดีตนั้น
ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทยส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมา
จากการกำเนิดขึ้นของพรรคการเมืองที่ยึดถือตัวบุคคล
มากกว่าหลักการของพรรคการเมือง เมื่อตัวผู้นำพรรค
หมดอำนาจ พรรคการเมืองก็จะล้มไปด้วย (อภิชาติ เชื้อ
เทศ, 2536)

ในด้านความสัมพันธ์กับประชาชนจะเห็นได้ว่า
นับจากรัฐธรรมนูญ 2540 ประชาชนกับพรรคการเมืองมี
ความใกล้ชิดมากขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และ
ประชาชนมองว่าพรรคการเมืองเป็นที่พึ่งมากขึ้น ใน
สังคมเมืองประชาชนจะให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง
แต่ในสังคมชนบทนั้นยังคงยึดติดที่ตัวบุคคลมากกว่า ใน
ส่วนของทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่ด้อยลงไปของระบบ
การเมือง คือ วัฒนธรรมทางการเมืองที่เปลี่ยนไป
ถึงแม้ว่าจะมีองค์กรอิสระต่างๆ ที่กำกับดูแลการดำเนิน
กิจกรรมของนักการเมือง ของพรรคการเมือง หรือการมี
กฎหมายที่มีบทลงโทษรุนแรง แต่ไม่ได้ทำให้การซื้อ
สิทธิ์ขายเสียงลดลง แต่กลับมากขึ้นกว่าเดิมด้วยซ้ำ
ในขณะที่กฎหมายที่บังคับใช้กับพรรคการเมือง ที่
ออกแบบมาสกัดกั้นพรรคการเมือง และรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย 2540 ที่มีผลต่อการย้ายพรรคการเมือง

ของนักการเมือง (สนธยา แก้วจำ, 2545) โดยมีสาเหตุ
คือ การถูกขับออกจากพรรคการเมือง ความขัดแย้งทาง
การเมือง ผลประโยชน์ทางการเมือง ในขณะเดียวกันกับ
พรรคการเมืองขนาดเล็กจะต้องยุบหรือรวมตัวกับพรรค
การเมืองอื่น เพื่อความอยู่รอดในระบบประชาธิปไตย ซึ่ง
ทำให้ระบบพรรคการเมืองเป็นระบบสองพรรค และทำ
ให้พรรคการเมืองแบบผสมจะสลายตัวไปในอนาคต
(เอกพงษ์ สารน้อย, 2547) รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2550 ก็
เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองใน
ประเทศเพราะมีที่มาจากรัฐประหาร 19 กันยายน 2549
(คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2554) และสิ่งที่สำคัญ
อีกประการหนึ่งที่ทำให้พัฒนาการทางการเมืองของไทย
ยังไม่ไปถึงไหน คือ การที่รัฐธรรมนูญและกฎหมาย
พรรคการเมืองฉบับปัจจุบันยังคงกำหนดให้
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมือง ทำให้
เสรีภาพในการตัดสินใจของผู้แทนไม่ได้รับการรองรับ
อย่างแท้จริง ซึ่งในระบบประชาธิปไตยการทำให้
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ต้องสังกัดพรรคการเมือง
ไม่ได้เป็นการส่งเสริมให้ผู้แทนอิสระได้รับการเลือกตั้ง
หากแต่จะเป็นมาตรการสำคัญในการทำให้ผู้แทนไม่ถูก
ครอบงำโดยพรรคการเมือง เป็นการเปิดโอกาสให้
นักการเมืองหน้าใหม่ที่ไม่อาจหาพรรคสังกัดได้เนื่องจาก
พรรคการเมืองส่วนใหญ่มีผู้สมัครหน้าเก่าครองพื้นที่มา
นาน (วรานนท์ วิเศษศิริ, 2551) หรือนักการเมืองที่ไม่
ชื่นชอบหรือศรัทธาในนโยบายของพรรคการเมืองใดที่มี
อยู่เลยได้มีโอกาสดูแลถึงนโยบายหรืออุดมการณ์ของ
ตนให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้พิจารณา อันเป็นการ
สร้างหลักความเสมอภาคระหว่างผู้สมัครที่ไม่สังกัด
พรรคกับผู้สมัครที่สังกัดพรรคที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วน
เป็นอุปสรรคสำคัญที่ก่อให้เกิดความล้มเหลวของ
พัฒนาการทางการเมืองให้เป็นสถาบันหลักทางการเมือง
ของสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลของการศึกษาในครั้ง
นี้ ที่พบว่ากฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองเป็นอุปสรรค
ต่อการพัฒนาพรรคการเมืองไทย

ปัญหาอุปสรรคทำให้บางช่วงของประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ทำให้พรรคการเมืองต้องยุบบทบาททางการเมือง และพรรคการเมืองไทยในอดีตไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองได้ เพราะอำนาจทางการเมืองตกอยู่กับกลุ่มผู้มีอำนาจทางทหาร (จิตชัย ธิปัตติ, 2548) การเมืองในปัจจุบันเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองได้พัฒนาสู่ความเป็นสถาบัน ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ที่ส่งผลการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านบวกของพรรคการเมืองไทย ทำให้พรรคการเมืองได้รับเงินสนับสนุนโดยตรงและทางอ้อมจากรัฐ และพรรคการเมืองมีแนวโน้มการปรับตัวที่จะนำไปสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง มีแนวโน้มการณรงค์ หาเสียงของพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยเน้นเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น และมีการนำระบบบริหารจัดการแบบเอกชนมาใช้ในพรรคการเมือง

ในส่วนของการวางรากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทย การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย คือ การให้การศึกษาทุกรูปแบบซึ่งผู้ให้การศึกษา ต้องมีความรู้จริงในเรื่องประชาธิปไตยและต้องให้การศึกษาที่ถูกต้อง วัฒนธรรมทางการเมืองที่จะส่งผลให้เกิดประชาธิปไตยที่สุรูปได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่เชื่อว่าคนมีศักยภาพในการปกครองตนเองดำเนินการปกครองในกระบวนการประชาธิปไตยที่ต้องเนื่องกันไปอย่างไม่ขาดตอนจนกลายเป็นวิถีชีวิต ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านกระบวนการที่ต้องใช้เวลายาวนานพอสมควร ในการให้คนเข้ามามีส่วนร่วม การบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยผ่านการศึกษาอบรม การให้ประชาชนมีศรัทธาต่อระบบประชาธิปไตย และมีบุคลิกภาพประชาธิปไตย มีพลังภายนอกสภา จะหล่อหลอมจนกลายเป็นพฤติกรรมที่ดีงามในสังคมไทย (อุไรวรรณ ธนสถิต, 2550) เพราะเมื่อวัฒนธรรมของ

สังคมใดมีอิทธิพลอันสำคัญต่อการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น วัฒนธรรมการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสังคม ย่อมมีอิทธิพลสำคัญต่อการดำรงและดำเนินชีวิตทางการเมืองของคนในสังคมเช่นกัน เพราะเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ และทัศนคติทางการเมือง ซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (วิสุทธิ โพธิ์แท่น, 2550)

ประกอบด้วย ความมีเหตุผล เคารพตนเคารพท่าน อดกลั้นในความแตกต่าง มีการตกลงกันอย่างสันติวิธี รู้จักการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ลืมนึกถึงสิทธิและหน้าที่ ทำความดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย แน่วแน่ เห็นแก่ประเทศชาติ พัฒนาความรู้ ความสามารถของตน

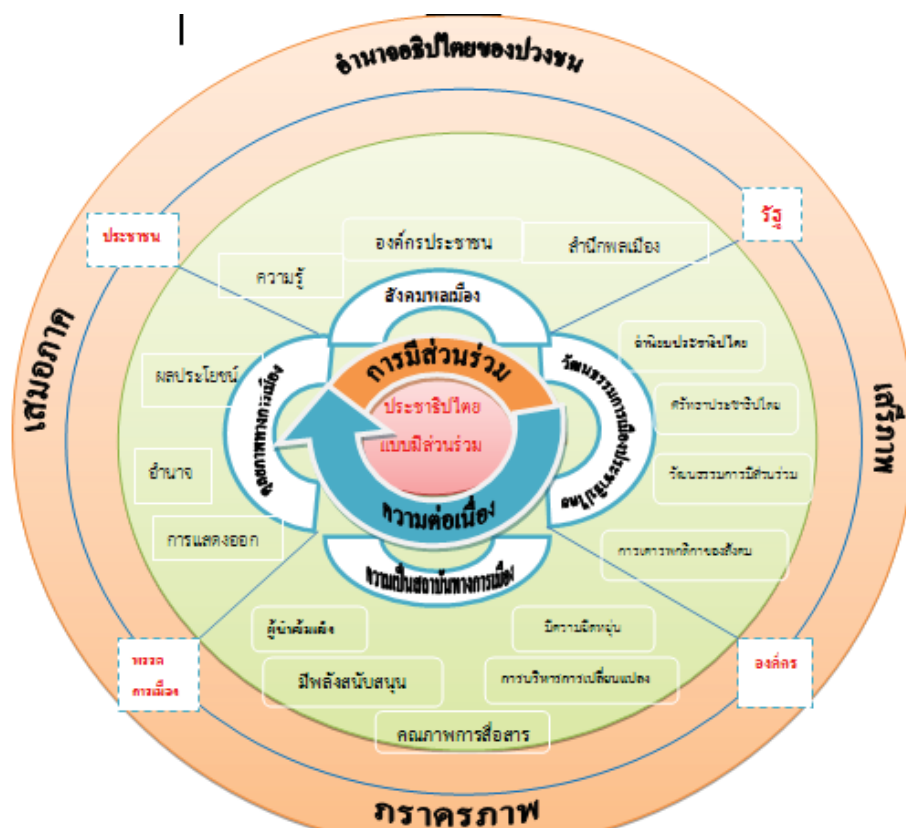
การพัฒนาพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม บทบาทของพรรคการเมืองต้องมีความชัดเจนในแง่ของการวางสถานะของพรรคการเมือง ทั้งในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมือง ในการส่งเสริมสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้กับประชาชน เพื่อให้ภาคประชาชนมีความเข้มแข็งเพื่อให้ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางอนาคตและทิศทางของประชาธิปไตยที่ประชาชนต้องการด้วยตนเอง โดยที่ภาคประชาชนนั้นต้องมีความเข้มแข็งและการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่เหนียวแน่น โดยไม่มีการแบ่งว่าฝ่ายใด สี่ใด เพื่อใช้อำนาจในการต่อรองผู้ใช้อำนาจแทนประชาชน และในขณะเดียวกันพรรคการเมืองต้องมีความเป็นพรรคมหาชน มีอุดมการณ์ที่ชัดเจน พื้นฐานสำคัญที่จะลดความขัดแย้ง และทำให้พัฒนาพรรคการเมืองเดินหน้าต่อไปได้ โดยมีแกนสำคัญในการบริหารจัดการคือ การมีส่วนร่วมและความต่อเนื่องของกิจกรรม และการดำเนินงานของพรรคการเมือง สอดคล้องกับการศึกษา (Robert Putnam, 1993) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมพลเมืองและประชาธิปไตยในประเทศอิตาลี ที่พบว่าภูมิภาคที่ประชากรมีวัฒนธรรมพลเมืองสูง รัฐบาลจะทำงานอย่าง

มีประสิทธิภาพและให้ประสิทธิผลตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างเป็นที่พอใจและทันการณ์

ข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยครั้งนี้

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ นำไปสู่การสร้างข้อสรุป เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยจากการสังเคราะห์ผลงานวิจัยตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม รูปแบบการบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่นำเสนอประกอบด้วย 4 แนวทาง คือ (1) แนวทางการพัฒนาประชาชนสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี โดยการให้การศึกษาแก่ประชาชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มองค์กรประชาชนให้

เข้มแข็ง (2) แนวทางการพัฒนาพรรคการเมืองสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองที่เหมาะสม ความเป็นพรรคมวลชน มีการบริหารพรรคที่เป็นประชาธิปไตย สร้างเครือข่ายจากระดับฐานราก (3) แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยด้วยการเสริมสร้างค่านิยม ศรัทธาและความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยและการเมืองภาคพลเมือง และ (4) แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพทางการเมืองระดับมหภาค โดยต้องพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดอำนาจที่สมดุล มีนโยบายสาธารณะอย่างเป็นธรรม และมีกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืน ซึ่งทั้ง 4 แนวทางนี้ มีปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน และความต่อเนื่องของการบริหารจัดการพรรคการเมือง

ความเชื่อมโยงของส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองไทย

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2555). *เศรษฐกิจโลกถดถอยครั้งใหญ่ : ความรุ่งเรืองและล่มจมของเสรีนิยมใหม่/โลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2554). *คู่มือและรวมบทคัดย่อการประชุมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 12*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- จิตชัย ธิปไตย. (2548). *การพัฒนาพรรคการเมืองไทย: ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. (2523). *ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ลิขิต ชีระเวทิน. (2553) *การเมืองการปกครองของไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วรานนท์ วิเศษศิริ. (2551). *หลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองกับระบบพรรคการเมืองไทย*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสุทธิ โพธิ์แท่น. (2550). *แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สนธยา แก้วขำ. (2545). *การย้ายพรรคการเมืองกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2549). *วารสารพรรคการเมือง*. ฉบับที่: ฉบับที่ 1.
- อภิชาติ เชื้อเทศ. (2536). *ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาจินต์ นพยอด. (2549) *พรรคการเมืองกับการเป็นสถาบันทางการเมือง: ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์และพรรคชาติไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2550). *การเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- เอกพงษ์ สารน้อย. (2547). *พัฒนาการทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2540 ที่มีผลกระทบต่อพรรคการเมืองไทย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

